

ТОДОР БОРОВ
НЯКОЛКО ДУМИ ОТ
РЕДАКТОРА НА ТАЯ КНИГА

chitanka.info

В началото на 1940 година — Втората световна война е вече започнала, но нашата страна е още извън нея — вечно неспокойният професор по класическа филология Александър Балабанов — поет, критик, учен, публицист, сказчик, инициатор на ред културни сдружения и чест говорител на България пред света, вече шейсетгодишен, решава да разкаже обстойно своето житие-битие, да го разкаже чрез печата — той е убеден, че жизненият му път, богат със събития и преживявания, ще представлява интерес и за широка публика.

Излизаният по него време в десета годишнина „неделен информационен вестник“ *Дума*, „издаван от група журналисти“, както е означено в подзаглавието му, и редактиран тогава от негов бивш студент, предоставя на Балабанов пълна свобода да пише каквото иска и както иска — стига да дава редовно всяка седмица определено количество „материал“. Така започва от брой 458 от 14 януари 1940 на *Дума* да излиза, под голямо заглавие и с постоянни изтъквания посредством едри шрифтове, оригиналната автобиография на Ал. Балабанов „И аз на тоя свят“. Балабанов няма написано предварително нищо, той го пише, както признава сам, в момента, и го предава в печатницата със свежите следи от ударите на своята пишуща машина, без дори да прочете какво е написал — така работи той обикновено. Хванал се веднъж на хорото, той е принуден да продължи. Така излизат в следващите неделни дни, при неизбежни неколкократно по-големи и по-кратки прекъсвания, общо 29 продължения на неговото повествование (броеве 458–464, 466, 468–470, 472, 478, 480–484, 487, 512, 514, 516, 517 — до края на 1940; и броеве 518, 519, 522, 525, 526, 528 — от януари-февруари 1941).

И изведнаж — работата спира, без каквото и да е предупреждение, без обяснение, в брой 528 от 24 февруари 1941 стои, както и в предходните броеве, на края на текста обичайното „следва“.

При началния откъслек (в бр. 458) на тая започната издалеч, а останала незавършена автобиография, редакцията на вестник *Дума* дава като предговор една бележка, която — ако не е писана от самия Балабанов — е внушена във всеки случай от него, тя е съвсем балабановска, тя отразява осезаемо неговото собствено отношение към себе си. Бележката гласи:

„Препират се мнозина за Александър Валабанов. Някои се чудят дори, как може да живее в България с толкова много врагове, каквито ги има той. Отричат му всичко, по някой път се мъчат чрез игнориране да наситят завистта си, ядат го и го бият. Но върху едно са всички съгласни и всички са го писали и извиквали навсякъде:

Александър Балабанов е най-популярният човек в България и един от най-популярните българи в чужбина. Идат отдалече да го видят и е назоваван най-интересен за всичко: и с живота си, и с делата си, и с приказките си.

Това никой не му отрича и затова го мразят мнозина и го обичат също тъй мнозина, както казва румънският голям писател Букуца в една статия за него.

А ние ще кажем, че Александър Валабанов е бил най-жив във всички времена с всякакви наши мали и големи — от върха до дола. А и това, което знае и е видял, не е малко. И което е патил и направил за България.

Тоя Балабанов ще ни даде някои епизоди из своя живот.

Другият Балабанов е ученият, професорът, поетът, деецът, вампирът и ангелът у нас. За него например един голям дипломат на Англия написа и каза: «... Тоя поетичен и гениален учен». За него и един Уелс каза, че му направил най-силно впечатление в Испания. А напоследък в голямата си книга «В търсене на утрешния ден» англичанинът Линдау пише, че двама му направили най-силно впечатление в своята обиколка из света и в срещите, си с царе и патриарси и дипломати: арабският цар Ибн-ал-Сауд и Александър Балабанов, който когато говорел за утрешния ден «наподобявал Бетховен в своя гръмовен монолог».

И от тоя Валабанов ще ни се разкаже нещо.

А също и от Балабанов на анекдотите, на карикатурите и на сказките...“

Балабанов започва разказа си нашироко, той има намерение — сам го изтъква на няколко пъти — да опише подробно своя живот от ранно детство до последните си години, да разкаже всичко, каквото си спомни, каквото му „дойде на калема в момента“, и то без всякакъв ред. Правила в това отношение той не признава, в самото свое произведение той казва на едно място изрично: „ще наруша правилата, всички правила на съчинителството“.

За съжаление — в осъществения откъслек от своето жизнеописание, при постоянните си възвръщания назад или отклонения към съвременността, с внезапните си самоапострофирания той успява да стигне хронологически едва до студентството си в Лайпциг, т.е. да разкаже живота си до към своята 22-годишна възраст. А остана в живота Балабанов до края на 1955, значи навърши почти 77.

Несъмнено — нещо го накара да прекъсне внезапно така благополучно започнатия разказ, и днес вече не можем да очакваме нито продължение, не можем и да запитаме автора — защо прекъсна?

Струва ми се все пак: който прочете докрай даденото тук писание на Балабанов, знае и си припомни събитията на Балканите и особено около България от началото на годината 1941, той, този читател, едва ли ще се учуди, защо Балабанов прекрати тъкмо през март 1941 своята автобиографска изповед — и то именно на мястото, когато възкресява детството си в родна Македония от края на миналия век. (При това — спомените си от онова време той бе разказал вече веднаж — в своя сърдечен фейлетон „Мечти?“ от времето на „Хуриета“, 1908, на който по-късно сложи подзаглавие „Вместо автобиография“.)

Така „И аз на тоя свят“ остана незавършено произведение. Но само привидно, формално незавършено — ако го съпоставим с обещанията в предговора, с обявените предварително намерения на автора. Значи ли тук „незавършено“ — непълноценно? Колко други произведения в българската, а и в световната литература се издават и преиздават постоянно, въпреки че авторите им не са могли да ги осъществят според своите първоначални планове! Нима — за да посочим един само пример — са непълноценно произведение любимите на Балабанов „Записки по българските въстания“ на Захари Стоянов, понеже са незавършени от автора — в тях дори крайното изречение в т. III остава недописано?

Разбира се, ние можем да съжаляваме, че Балабанов не можа (или не пожела — той остана зер на тоя свят още близо 15 години след прекъсването в 1941) да продължи своята изповед — неговата удивителна памет бе задържала, ние знаем, свеж спомен за толкова още неща! В толкова събития, понякога от изключителен обществен интерес, взима той пряко или по-странично участие в течение на половината век след завръщането си от Лайпциг в България, т.е. от 1905, та и до смъртта си в 1955! А този живот на осъществения, сега вече обществен човек Александър Балабанов остана неописан в „И аз на тоя свят“. Литературна и политическа активност го поставят през тия години във връзка със значителен брой бележити личности на българския обществен, особено на културния живот у нас. Балабанов действа в науки, изкуства, печат, като сказчик; той е често център на приятелски кръгове и още по-често прицелна точка на нападки, на вражди; Балабанов е силно впечатлителен, той се окриля от надежди при всеки национален подем и преживява тежко покрусата от българските катастрофи; той е при това неизменно напрегнатият участник във всички тръпки на духовния живот в страната... Целият пъстър калейдоскоп на бурната българска история от първата половина на нашия век предстоеше да бъде превъплътена, да ни стане близка чрез оригиналния, непосредствен стил на вечно неспокойния, винаги със свой поглед върху нещата Александър Балабанов...

Не би!

Но ние сме благодарни и за това, което той успя да разкаже, едва ли някой друг можеше да го разкаже по-добре от него. И ето, след близо 40 години от първоначалното му публикуване, нам се стори уместно, във връзка и със стогодишнината от рождението на Александър Балабанов, да извадим този откъслек от забвение, да го издадем като отделна книга. Оставеното си има своя самостоятелна стойност, то ще действа днес при това, струва ни се, и като освежително четиво. Изтеклите от първоначалното публикуване на Балабановото повествование години не само не са го посипали с пепел, те като че ли са го приближили до нас, направили са го по-съвременно... Навремето това писание се посрещна с жив интерес, читателите го следяха напрегнато, то предизвика отзвуци от разни страни, дори тиражът на вестника се покачи тогава. А днес в България има още повече читатели, които знаят какво търсят.

Балабанов е цял в това произведение: с искреността си, с яростта си срещу фалшивата скромност, срещу сковаващите човешкия дух принципи и догми, срещу страхът от грешки, срещу всяка логика дори — в мислене, в език, в правопис. И същевременно — в защита на *признателността* като основа на отношенията между хората, в защита на приятелството, на „веселата свобода“ в науката...

И е цял Балабанов и с противоречията си, с разхвърляността си — и, както винаги, при цялата си разхвърляност — единен и същ. Когато преглеждах наличния текст, за да го подготвя за издание — да изправа многобройните печатни грешки на публикацията във вестника, грешки предимно на коректора, а и да отстраня авторски недоглеждания поради бързината, с която е давал „материала“ — винаги чувствах зад гърба си своя любим учител (с когото имах щастие да работя редом повече от 30 години и който ми завеща грижата за неговите писания след смъртта му), готов всеки момент да скочи, да ме спре.

— Стига си ме поправял, стига си уточнявал, стига логика. Остави го така, както си е — с всички противоречия и грешки!

Едно време, в предговора си към второто издание на силно критикувания първоначално негов превод на „Фауст“, Балабанов писа: „И в тая работа на тоя един дих [в превода на «Фауст»] има доста грешки, има недогледаности, има грапавини... Тия скъпи грапавини! Че тъкмо в тях има и сила, има преснота, има смелости, има дързости големи — искам да кажа, има *Фауст* и има тъкмо тоя Гете, който е създал първата част на *Фауст*. Как да ги премахна сега тия мили грапавини!“

Такъв бе Балабанов в цялата си литературна работа. За него като че ли е създаден епитафът, който едни руски човек наредил да се постави на гроба му: „Тук почива този, който никога не се боеше да прави грешки, и не се боеше да се признае в това.“

И тук, в спомените си, Балабанов пише на едно място: „Но, и да има не такива нищожни сбърквания, а и по-големи — няма нищо: същността им е тая, която е казана, същината на писанията ми... Пиша наизуст и винаги само няколко часа преди да отиде тестото ми на фурната — в печатницата — за да не мерият на плесен.“

И се заканва: „Ще ги подиря [и изправа бележките си], когато стане нужда да се издаде нещо цялостно.“

Ето, понеже той не успя да осъществи сам и това свое желание — да събере и обгледа поне публикуваното вече, — ние бяхме принудени да се опитаме да направим без него от разхвърлените му бележки „нещо цялостно“.

За да запазя при това Балабанов такъв, какъвто той бе и желаше да си остане, помъчих се да се въздържа от големи изменения, гледах да внасям само крайно необходими исправления, да запазя и поднеса произведението както си е излязло от душата на Балабанов и е публикувано преди толкова години във вестника.

Струва ми се, че в тоя си вид, с цялата своя своеобразност именно, „И аз на тоя свят“ на Александър Балабанов се включва в редицата на няколко трайни човешки документа от автожитиен характер на българи — от забележителното „Житие и страдания“ на Софроний Врачански до чудесните „Ранни спомени“ на неговия неразделен приятел Симеон Радев. Дано тия читатели, които стигнат до предлаганата книга, се съгласят с мен!

Това е, което исках да кажа — не като предговор, а като послеслов, за да не бъркам на моя Балабанов да се обясни сам със своите читатели.

София-Бояна
Тодоровден, 18 март 1978

Т. Боров

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.